

Postavy · *Matúš Kučera* ·
veľkomoravskej
histórie

Cesta dejinami

PROFENT

Postavy
veľkomoravskej
histórie

Postavy • Matúš Kučera • veľkomoravskej histórie

Cesta dejinami

Text © Matúš Kučera

Photos © archive of Perfekt a. s., Eduard Drobny, Pavol Žigo

Illustrations © Janko Alexy, Edita Ambrušová, Jozef Baláž, Igor Benca,

Jozef Cincik, Ľudmila Cvengrošová, Karol Felix, A. Pinkava, Ernest Zmeták

Design © Lýdia Valter

© PERFEKT 2013

Vyšlo s finančnou podporou

Ministerstva kultúry SR.

• Matúš Kučera •

Postavy veľkomoravskej histórie

Text: univ. prof. PhDr. Matúš Kučera, DrSc.

Obrazový materiál: archív autora a vydavateľstva Perfekt,
Archeologický ústav SAV v Nitre, Eduard Drobny, Pavol Žigo,
Slovenská pošta – Poštové múzeum Banská Bystrica,
Česká pošta – Poštovní muzeum Praha

Autori výtvarných diel: Janko Alexy, Edita Ambrušová, Jozef Baláž,
Igor Benca, Jozef Cincik, Ľudmila Cvengrošová, Karol Felix, A. Pinkava, Ernest Zmeták

Jazyková redaktorka: Lucia Tulová, Viera Gründlerová

Grafická úprava: Lýdia Valter, www.bookwork.sk

Vydal PERFEKT, a. s., Karpatská 7, 811 05 Bratislava, ako svoju 663. publikáciu.

Štvrté vydanie

Rok vydania 2013

Tlač: Polygraf Print, spol. s r. o., Prešov

Elektronickú verziu tejto knihy si môžete kúpiť na portáloch www.martinus.sk, www.dibuk.sk a ďalších.

ISBN 978-80-8046-632-9

www.perfekt.sk

• Predhovor •

Kniha Postavy veľkomoravskej histórie vychádza už po štvrtý raz a stále má čo povedať čitateľskej verejnosti. Je po nej trvalý dopyt, čo je znak toho, že nás kultúra a dejiny zaujímajú, že klenoty literatúry vieme oceniť. V tomto štvrtom vydaní chceme čitateľom opäť poskytnúť kvalitný textový materiál univerzitného profesora a historika Matúša Kučeru, ale aj novú grafickú úpravu s obohateným obrazovým materiálom. Snažíme sa aj takto šíriť poznatky o významných dejateľoch veľkomoravskej histórie, ktorí sa svojím konaním významne podieľali na rozvoji samostatnej kultúry na našom území. Chceme prispieť k tomu, aby aj dorastajúca generácia poznala svoju národnú minulosť aj to, za akých okolností sa v historických súvislostiach formovala dnešná spoločnosť.

Vydavateľstvo Perfekt

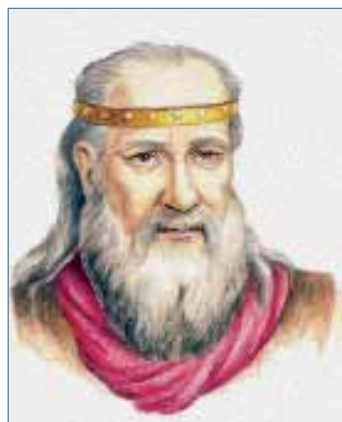

Kostol sv. Michala
Archanjela
v Nitre-Dražovciach
vznikol pravdepodobne
v 11. storočí.

• Samo •

Rozprávanie o Samovi a jeho kráľovstve nemôžeme začať bez toho, aby sme nedali slovo nášmu jedinému spoľahlivému informátorovi, pochádzajúcemu až z ďalekého Francúzska – z Burgundska, informátorovi o to vážnejšiemu, lebo žil v tom istom čase ako náš Samo.

Franský kupec Samo,
zjednotiteľ a vládca Slovanov
(623 – 659)

V štvrtej knihe, v 48. kapitole svojho rozprávania, píše:
V štyridsiatom roku Chlotarovho panovania (ide o franského panovníka Chlotara II., teda o rok 623) zhromaždil muž menom Samo – pôvodom Frank z kraja senonského – väčší počet kupcov a pobral sa za obchodom do krajiny Slovanov, zvaných tiež Vinidi. Slovania sa už začali búriť proti Avarom zvaných tiež Huni a proti ich vládcovi kaganovi. Vinidi už oddávna slúžili Avarom ako befulci. Kedykoľvek Avari vojensky zaútočili na niektorý národ, s celým svojím vojskom stáli pred táborem, zatiaľ čo Slovania bojovali. Ak nadobúdali prevahu a víťazili, vtedy Avari vyrazili, aby sa zmocnili koristi; ak však Slovania prehrávali v boji, Avari im pomohli, a tak nadobúdali nové sily. Befulkami ich Avari nazývali preto, lebo v boji postupovali pred nimi, tvoriac dvojité šíky – pluky.

Avari každoročne prichádzali k Slovanom prezimovať a manželky i dcéry Slovanov si brali do postelí. Okrem iných prejavov útlaku platili Slovania Avarom dane. Nakoniec však synovia Avarov, ktorých splodili s manželkami a dcérami Slovanov, nechceli znášať krivdy a útlak a vzpierali sa nadvláde Avarov, začali sa, ako som už spomenul, búriť. Keď Slovania vojensky zaútočili proti Avarom, kupec

Samo, o ktorom som sa takisto zmienil, tiahol s nimi vo vojsku. V boji s Avarmi sa ukázal taký statočný, že to bolo až úžasné, a obrovské množstvo z nich zabili meče Slovanov. Slovania, spoznajúc Samovu schopnosť, zvolili si ho za kráľa a on im šťastne panoval tridsaťpäť rokov. Za jeho vlády Slovania viedli mnoho bojov s Avarmi a vďaka jeho rozvahe i schopnosti Slovania vždy Avarov premožli. Samo mal dvanásť manželiek zo slovanského rodu a s nimi mal dvadsaťdva synov a pätnásť dcér.

Tu by sme mohli azda prerušiť kronikárovo rozprávanie a trochu bližšie sa pozrieť na nášho informátora. Odkiaľ mal všetky podrobné správy? Prečo ho zaujal náš Samo a s ním i avarsko-slovanské vojny? Kde vlastne tento prvý a statočný slovanský kráľ panoval, kde sa rozkladalo ono regnum Slavorum? Pravda, otázky by sme mohli i ďalej kumulovať. Aby však historická veda zostala na vedeckom grunte a neutopila sa celkom vo fantázii a vo fabulách, musí sa vážne zaoberať len takými otázkami, ktoré môže na základe historických prameňov zodpovedať, alebo o nich vysloviť primeranú vedeckú hypotézu. Už pri rozprávaní o Samovi treba pripomenúť, že vážne vedecké odpovede sú o to ťažšie, o čo sa posúvame do vzdialenejšej histórie, lebo tým zákonite ubúdajú aj spoľahlivé pramene. Tak je to aj s našou kronikou, ktorá opisuje Sama a jeho kráľovstvo. Je to vlastne jediný písomný autentický prameň. V tom tkvie nielen jeho jedinečnosť a neopakovateľnosť, ale aj potreba bližšie sa vyrovnáť s jeho vypovedacími schopnosťami.

Až do 16. storočia nikto o kronike, a teda ani o Samovi, nič nevedel. Až vtedy humanista J. J. Scaliger po prvý raz spomenutú kroniku vydal tlačou a pokúsil sa aj určiť jej autora. Ako to v stredoveku bývalo zvykom, autor kroniky sa pod svoje dielo nepodpísal a zostal šťastne utajený. Prvý objaviteľ kroniky sa domnieval, že ju spísal scholasticus Fredegar. Pri tomto určení, napriek neukončeným diskusiám o autorstve kroniky, zostali sme až doteraz a hovoríme o Fredegarovej kronike. Ako literárny výtvor sa Fredegarova kronika skladá z dvoch jasne oddeliteľných častí. Prvá je kompiláciou diel niektorých neskororímskych aj včasnostredovekých autorov a nevidno tu výraznejší osobnostný prínos autora. Druhá, menšia časť je však už originálnym dielom, v ktorom sa náš „literát“ usiluje podať dejiny, merovejovskej vlády v rokoch 584 – 643, a to najmä v priestore starého Burgundska, ktoré je autorovmu srdcu blízke. Preto niektorí historici a novší vydavatelia Fredegarovej kroniky usúdili, že autor nebol jeden, ale dvaja, resp. až traja, a veľmi svedomite rozpitvali celú kroniku na tri obsahové časti tri „ruky“, ktoré jej dali nielen grafickú, ale aj autorskú podobu. O tom bol presvedčený aj doteraz najlepší vydavateľ kroniky B. Krusch. Súčasná bádanie však znova akosi ochotne verí na jedného jediného autora. Nás v danej chvíli ani tak veľmi nemusí trápiť tento problém a môžeme si ušetriť mnoho mien i mnoho názorov, aby sme sa dopátrali k jednoznačnejšiemu a pevnému názoru. Neveľká časť z Fredegarovej kroniky, kde sa opisujú udalosti a osudy Samej ríše, je

v pevnej, strednej, časti kroniky, ktorá je nepochybne dielom jednej „ruky“ i jediného „umu“. To je pre nás i pre poznanie Sama dobré.

Autora strednej časti – Fredegara – sme nazvali literátom v úvodzovkách. Nechceli sme tým ani najmenej znížiť umelecké schopnosti a výsledky autora. Pravda je však taká, že dielo je veľmi vzdialené od toho, čomu sa v stredoveku hovorilo kronika v pravom zmysle slova. Stredoveký kronikár sa svojím dielom veľmi približoval dnešnému spisovateľovi historických románov. Rozdiel bol skutočne veľmi malý. Obaja si udržiavali právo na to, čo zvyčajne nazývame licentia poetica, a pod jej krídlami si vymýšľali a mudrovali, až sa hory zelenali. Na vysokom piedestáli pritom stojí vlastný cieľ kronikárovho diela: čitateľa zaujať, pobaviť, rozptýliť a, ak sa prítrafí, aj poučiť či mravokárne napomenúť. Stredovekí kronikári na posledný cieľ výdatne používali Bibliu a predbiehali sa, ktorý nad ktorého, aby dokázali do svojho textu zamontovať biblické topoi, prirovnania, celé texty, a to či už vo veršoch, alebo v próze.

Od takéhoto umne zostaveného diela je Fredegarova kronika veľmi vzdialená. Skôr by sme mohli dielo nazvať obyčajnou analistikou, letopisom, v ktorom sa bez väčšieho ladu a skladu zaznamenávajú udalosti za sebou, ako ich život prináša. Oproti starším kronikárskym prácam, medzi ktoré patrí dielo Izidora zo Sevilly alebo Gregora z Toursu, ktorý napísal dejiny Frankov až do osemdesiatych rokov 6. storočia, je Fredegarovo dielo veľkým krokom späť. Ani sa veľmi nemôžeme čudovať. Tak napr. Gregor ešte poznal latinčinu z autopsie, ešte počul, ako sa „po latinsky“ hovorí. Náš Fredegar už zažil obrovský úpadok nielen jazyka latinského, ktorý sa stal napospol jazykom umelým, biedne vyučovaným len v niektorých rétorických školách, ale nepoznal už takmer nič ani z vyspelej antickej kultúry, vzdelanosti a predovšetkým literatúry. A tak barbarské štáty, ktoré sa formovali na rozvalinách antického sveta, mali i svojich „barbarských literátov“ málo vzdelaných, málo znalých jazyka, v ktorom sa majú vyjadrovať, slovom – primitívnych. Iných však v tom čase v kontinentálnej Európe nebolo, a tak sme vďační aj za to, čo nám literáti z čias prechodu od antiky do stredoveku napísali a zapísali. Je to takmer jediný zdroj našich informácií. To vlastne vysvetľuje aj jedinečnosť Fredegara, osihotenosť informácií o Samovi a jeho ríši. Vyspelé byzantské dejepisectvo, ktoré nadviazalo na antický vzdelanostný svet, o Samovi alebo nič nevie, alebo mlčí. Pravdou je skôr prvé konštatovanie. Avarský svet sa vtlačil medzi Byzantskú a Samovu ríšu, a tak vytvoril bariéru, na ktorej konci je veľká dezinformácia.

Ak hodnotíme Fredegara cez obsah jeho diela, musíme priznať, že nie je obyčajným odpisovačom a kompilátorom. Dielo Gregora z Toursu a mnoho iných písomností a azda i letopisov niekde z Burgundska, pravda, „spracoval“ a začlenil do svojho rukopisu celkom dôkladne. Okrem toho, čo prečítal a čo sám nazýva *temporum gesta*, pojal do svojej kroniky aj kus ľudového rozprávania, ktoré nazývame „ústna tradícia“, pričom si namáhal aj pamäť a „upotrebil“ všetko, čo počul i videl.

Z písomných predlôh opisoval udalosti až do roku 603. Od tohto dátumu sa už spoliehal na svoju pamäť, na to, čo videl, zažil a skúsil. A to podporuje vierohodnosť informácií o Samovi. Aj keď Fredegar písal svoju kroniku až okolo roku 660, obdobie Samovej vlády, roky 623 – 658, už percipoval vlastným životom a poznaním. Nič, samozrejme, nenasvedčuje, že by sám prišiel medzi Slovanov a medzi nimi žil. To naisto nie, hoc by sme aj prijali presvedčenie niektorých historikov, že svoju kroniku spisoval v neďalekej Ženeve. Pravdu totiž majú asi tí, ktorí tvrdia, že Fredegar spisoval svoje dielo pri katedrále v St. Jean-de-Losne (starí Rimania toto mesto nazývali Latona), teda v takom kultúrnom centre, kde sa sústreďovali nielen informácie z kráľovského a biskupského dvora, ale kam prichádzali i správy zo severného Talianska – z Lombardska, pretože tadiaľ pravidelne prechádzali západoeurópski kupci, ktorí sa rozhodli ísť pozdĺž Dunaja do slovanských krajín obchodovať. Predovšetkým títo kupci mohli byť, a isto i boli, vynikajúcimi informátormi nielen o Slovanoch, ale dobre si všimli aj pre nich exotických Avarov a boli svedkami vnútorného napätia, ktoré vyústilo do vojny medzi oboma národmi. Slovania nad Dunajom boli predsa ich obchodní partneri a slovanský kráľ Samo vlastne jeden z nich. Len tak si vysvetľujeme nielen podivuhodne presnú informáciu, že šťastne panoval 35 rokov, ale aj so zrejmom závistou evidovanú správu, koľko manželiek si „užil“. Pritom nie je vylúčené, že už Samo a po ňom aj iní kupci zo západu práve na avarsko-slovanskej vojne bohatli tak, ako zavše v dejinách zbohatli kupci na molochovi vojen. Sú to napospol všetko informácie, ktoré by nezaujali ani diplomatov, ani biskupov, ale ľudí blízkych každodennému životu. A práve o to väčšiu dôveru vzbudzuje všetko, čo nám Fredegar o Samovi a osudoch jeho ríše zapísal a na troch či až štyroch miestach do svojej kroniky uložil.

Jeho informácie nezbudujú však pochybnosti ani z hľadiska časového. Ak si dobre všetko prerátame, tak Fredegar písal o udalostiach starých najviac 30 – 35 rokov. To taktiež dovoľuje predpokladať, že informátori sú autentickí, a teda aj spoľahliví. Pravda, niektorí historici sa domnievali, že Fredegar pospisoval bájky, fabulózne vízie. My však nechceme veriť a neveríme každé slovíčko, ktoré Fredegar zapísal. Jeho rozprávanie má v niekoľkých partiách nepochybne aj charakter dramatickosti a črty dobrého rozprávačského umenia, ktoré svedčia nielen o akej-takej Fredegarovej fantázii, ale najmä o jeho informátoroch. Základné fakty – povstanie proti Avarom a že ich vodca sa nazýva čudným a neobvyklým názvom (kagan), vojnu a príchod kupca Sama do krajiny Slovienov – si aj napriek fantázii Fredegar a jeho informátori nemohli vymyslieť. Také bájky v tom čase nikde v dobovom svete nevznikli, lebo ich nikto nepotreboval; a už vôbec nie Samov súčasník. Ak predsa len Fredegarovo rozprávanie v nás vyvoláva bukolické pocity, tak to nepochybne možno vysvetliť exotickosťou udalosti, ktorú by si náš autor sotva povšimol, keby sa nebola týkala aj jeho krajiny, ale, ako si neskôr ukážeme, aj osoby franského panovníka Dagoberta, ktorému franský kronikár Fredegar venuje veľkú pozornosť a kvôli ktorému nakoniec túto časť kroniky aj píše.

Po vyjdení Fredegarovej kroniky v 16. stor. sa o Samovu ríšu začali najprv zaujímať historici u južných Slovanov – Flacius Ilyricus už roku 1567. S pribúdajúcimi rokmi vzrastal záujem aj u historikov ostatných slovanských krajín. Medzi nimi sme nechýbali ani my, Slováci. Náš rodák Juraj Pray, profesor na trnavskej univerzite a neskôr i archivár mesta Bratislavy, vydal roku 1761 vo Viedni pramene k dejinám Avarov a avarského panstva na strednom Dunaji. Iste nie je náhoda, že v bratislavskom vedeckom centre okolo Mateja Bela neskôr vznikol názor, že práve naše hlavné mesto je kryštalizačným strediskom Samovej ríše. Kritický Matej Bel pri poslednej redakcii svojho diela o Bratislavskej stolici však od tohto názoru, ktorý sa mu zdal ešte nezrelý a vedecky nepodložený, nakoniec upustil. Naše kritické dejepisectvo 18. storočia však nepokračovalo vo výskume Samovej ríše a postupne, najmä vedno s maďarizáciou historiografie, sa tento problém odsúval. Iniciatíva zostala naďalej v rukách južnoslovanskej historiografie, no predovšetkým v radoch rodiacej sa národnej českej historiografie. Prvú veľkú kritickú rozpravu napísal F. M. Pelzel a táto sa stala impulzom pre otca českej národnej historiografie Františka Palackého, aby Sama a jeho pokus o vybudovanie prvého štátu u Slovanov vôbec prehodnotil od základu. Svoju rozpravu, ako to bolo zvykom vo vedeckých kruhoch vtedajších Čiech, napísal po nemecky (Über den Chronisten Fredegar und seine Nachrichten von Samo, vyšlo v ročenke Českého musea roku 1827). Z každého riadka jeho štúdie už však dýchal slovanský duch, predierala sa na svet nová, slovanská koncepcia dejín. Vo svojich Dějinách národu českého v Čechách a na Moravě, ktoré sa stali katechizmom českého národného historizmu, už Palacký píše:

Že Čechové, nemohouce déle snášeti jha tak ukrutného, nejednou nadarmo se pokoušeli vypuditi Avary z vlasti své, o tom pochybovati nelze; ne vždy zajisté větší počet, ani hrdinnost, ani vlastenecká mysl odolávají proti větší umélosti válečné. Konečně však podařil se skutek ten, když Samo, jeden z největších vůdců a bojovníků onoho věku, přispěl Čechům vojenskou zběhlostí svou ku pomoci. Byl to muž ovšem výtečného ducha i jaré síly; ale neví se s jistotou ani odkud přišel, ani jaký posléze konec vzal. Jeden starý spisovatel praví, že ze země francké ke Slovanům se přibral; druhý naproti tomu tvrdí, že byl rodilý Slovan. Z jeho jména, ovšem slovanského, bylo by se domýšleti, že pocházel ze země slovanských Valetů v Nizozemsku, kteří i od Frisonů i od Franků dlouho sužováni byvše, r. 622 konečně králům franckým, Chlotarovi a Dagobertovi, podrobiti se musili. Pravděpodobno se činí, že Samo, chtěje zniknouti poroby této, s čeladí svou stěhoval se k příbuzným kmenům na Polabí, kdyby zajisté tomu tak nebylo, sotva byl by mohl tak brzy znárodniti se s Čechy, získati jejich důvěru a lásku a účastni se nenávisti jejich proti Frankům.

A ďalej František Palacký opisuje udalosti a vojny, ktoré prispeli k tomu, že si Slovania osloboditeľa Sama zvolili za kráľa: i stal se zakladatelem prvního velikého státu slovanského, o kterém v dějinstvu zmínka jest. Jádro toho státu byla země Česká; hlavní její sídlo bezpochyby Vyšehrad; ale moc jeho vztahovala se na jih až

k Alpám štyrským, na východ až k Tatrám, na sever snad asi k Sprévě a Havole. Také na západ, zdá se, že rozšířil panství své až za hranice dnešních Čech a že Slované za Chebskem ve Smrčinách, na Mohanu a Radnici bydlivší, jeho také poslouchali.

Priam rozmarné a v mnohom nelogické názory Palackého o Samovi, jeho pôvode, o štáte, ktorý vytvoril, podoprel svojou vedeckou autoritou Slovák Pavol Jozef Šafárik, zakladateľ vedeckej slavistiky. Tým, že názory o Samovi a jeho ríši zaradil do svojho jedinečného diela Slované starožitnosti, prispel k rozšíreniu vedomostí o prvom slovanskom štáte a jeho panovníkovi do celého slovanského sveta. Bolo to dané predovšetkým skutočnosťou, že Slované starožitnosti ako prvá veľká vedecká syntéza slovanského dávnehoku boli v krátkom čase preložené do všetkých väčších slovanských jazykov, ale i do nemčiny. Takto romantická éra slovanského dejepisectva vyznávala dve veľké tézy: Samo bol Slovan a koľkou, centrom jeho štátu bola Pražská kotlina, Čechy.

Na základe čoho Palacký a s ním i Šafárik dospeli k teórii o Samovom slovanskom pôvode? Veď Fredegar jasne a nedvojzmyselne napísal, že bol natione Francos (!), a vie aj to, že pochádzal z kraja Senonago. Palacký i Šafárik, ktorých lásku k slovanským národom formovalo prostredie bratislavského lýcea, boli natoľko uznávanými vedcami, že by si skutočne nič nevymýšľali, aj keby akokoľvek chceli „pomôcť“ svojmu národu a slovanskej myšlienke vo svete. Svoju vedeckú „vieru“, presvedčenie, založili na prameni, ktorý síce vznikol až o dve sto rokov po Fredegarovi, no ktorý sa prekvapujúco rozpísal o Samovi i jeho kráľovstve.

Autora tohto spisu nepoznáme. Programovo je anonymný, lebo išlo o tendenčný elaborát, ktorý vznikol okolo roku 871 na dvore salzburského arcibiskupa a ktorý mal tvrdo zasiahnuť do osudov veľkomoravskej misie, predovšetkým proti Metodovi, ktorého tu bez milosti tupí, ponízuje. Vo vedeckej literatúre tento spis vystupuje pod menom O obrátení Bavorov a Korutáncov (De conversione Bagoariorum et Carantanorum), pričom pod obrátením rozumie, samozrejme, prechod od pohanstva ku kresťanstvu, prosto – misijná činnosť salzburskej diecézy. Je to hodnotný prameň k našim najstarším dejinám, lebo jeho autor, čo ako tendenčný, predsa si len zachovával svoju stavovskú a profesionálnu historickú hrdosť a veci si nevymýšľal. Rozprávanie o Avaroch, Slovanoch, no najmä o samom Samovi sa začína takto:

Za časov slávneho kráľa Frankov Dagoberta bol vojvodom onoho národa akýsi Slovan, ktorý sa volal Samo a žil v Korutánsku, teda v dnešnom Slovinsku. Neznámy autor ďalej líči, ako sa Slovania už predtým v Podunajskej a starej Panónii usadzovali, aké zložité boli vzťahy medzi Avarmi a Slovanmi, ako nakoniec franskí králi Avarov porazili, rozmetali a vyhradili im nové sídla, kde ich široké slovanské more pohltilo, až napokon zanikli.

Romantické dejepisectvo bezvýhradne uverilo autorovi Conversia. Jedni sa domnievali, že mal v ruke nejaký neznámy prameň a že z neho vyčítal Samov

Samo (Ludmila Cvengrošová, bronz, 1975)

„slovanský pôvod“ i „vlast“ – Korutánsko. Iní usudzovali, že autor zapísal nejakú starú ľudovú povesť, ktorá sa v Korutánsku ústnym podaním tradovala a v 9. storočí bola ešte natoľko živá, že o nej vedeli aj v Salzburgu. Dôležité však je, že celé generácie historikov od Palackého a Šafárika verili v Samovo slovanské občianstvo. Boli medzi nimi i také veľké osobnosti ako N. Gracijanskij, N. S. Deržavin, G. Vernadsky, ba aj český historik Zdeněk Nejedlý, ktorý toto presvedčenie vyznával až do svojej smrti. Nezabudol ho napísať ani do posledného pokusu o syntézu starých českých dejín roku 1952. S odstupom času sa ani veľmi nemôžeme ču-

dovať, že téza o slovanskom pôvode Sama, prvého slovanského kráľa, zakorenila sa tak v mnohých slovanských historiografiách. Bolo to celkom dobre a ľahko pochopiteľné. Na druhom ideovom brehu stál zástup predovšetkým nemeckých historikov, ktorí s obľubou poukazovali na „neschopnosť“ Slovanov zorganizovať vlastný štát, na ich „otrocký“ pôvod a historickú menejcennosť. Podľa nich vraj musel prísť až z ďalekých krajín schopný Germán, aby ich zjednotil a „stvoril“ u nich štát. Pritom sa nezriedka poukazovalo, že u Slovanov nejde o jav ojedinelý, lebo neskôr to isté museli urobiť severní Normani, Vikingovia, aby zorganizovali štát u východných Slovanov, aby položili základy politickej organizácie Kyjevskej Rusi. Slovanskí historici sa preto pohodlne mohli odvolávať na svedectvo „Nemca“ zo Salzburgu, ktorý vyhlásil Sama za Slovana a jeho štát za prvý slovanský štát na svete. Bolo to nepochybne účinnejšie ako politická a ideová obrana, ale s jednou vážnou chybou: nebola to pravda.

Od prelomu 20. storočia je s menom českého historika Jaroslava Golla spojené rúcanie pravdivosti výpovede autora *Conversia*. A to, čo začal Goll, dokončil roku 1949 vynikajúci znalec starých slovanských dejín, potomok slovanských Kašubov, profesor poznanskej univerzity a akademik Poľskej akadémie vied Gerard Labuda. V obsiahlej, vlastne doteraz najobsiahlejšej knihe o Samovej ríši (*Pierwsze Państwo Słowiańskie. Państwo Samona*) podrobil pramene k dejinám Samovej ríše hlbokú a všestranú kritiku. Ukázalo sa, že autor *Conversia* skutočne nemal v ruke a ani nepoznal *Fredegarovu kroniku*, ba nezapísal nám ani nijakú tradíciu. Keby v spoločnosti *jestvovala*, bola by sa zjavila aj v ďalších dielach z iných čias. Nejasnosti a zmätenosti vznikli inak, a veru nemusíme autora *Conversia* ani karhať, že zámerne veci prekrútil, tendenčne vysvetlil. Stalo sa to takto:

Okolo roku 830 začal akýsi Francúz spisovať dejiny dávneho kráľa Dagoberta, súčasníka nášho Sama. Ako predlohu si vzal staršiu *Fredegarovu kroniku* a z nej si vypísal všetko, čo potreboval, a predovšetkým, čo sa mu hodilo. Ak našiel správy, ktoré by „jeho“ Dagoberta nejako ponižovali, tak si ich pekne upravil a slávu pre svojho vyvolenca „vyrábal“, ako sa len dalo. Pritom náš autor nepracoval obzvlášť svedomito, a preto výsledkom „opisovania“ je dosť pomotaná zĺatanina.

Keď neznámy autor v Salzburgu tvoril svoje dielo, pre staré dejiny Slovanov mal poruke len výpisky zo starého *Fredegara* od spomínaného Francúza. Tieto história pozná pod názvom *Gesta Dagoberti regis*. Z ich útržkovitého rozprávania sa anonymný tvorca dozvedel veľmi málo o Samovi a jeho ríši. Keď navyše ešte chcel a aj musel ukázať, že salzburská diecéza má odveké práva na Korutánsko a tu žijúcich Slovanov, a nie „prišelec“ arcibiskup Metod, zákonite musel vzniknúť popletený text, ako ho z *Conversia* poznáme: Samo bol vždy korutánsky Slovan a vždy patril pod franskú moc, aj voľakedy dávno, ešte za Dagoberta.

Takýto záver o pochybnej vierohodnosti *Conversia* je výsledkom svedomitej textovej analýzy, ktorú urobil aj G. Labuda. Ide navyše o vedecky prijateľný i pre-

svedčivý záver. Padla ním do nenávratna jedna dávna legenda. Súčasne sa už skončila aj nádej historikov, že môže pribudnúť nové a neobjavené písomné die- lo o Samovi a jeho ríši. Ukázalo sa, že z písomných prameňov máme k dispozícii len a len Fredegara a všetky mladšie pramene, ktoré o Samovi a jeho ríši píšu (a dajú sa veru zrátať na prstoch jednej ruky), vedia len a len to, čo sa dozvedeli od Fredegara a čo z neho „odpísali“. Takouto pravdou, žiaľ, je poznačené aj naše rozprávanie o kráľovi Samovi. O jeho kráľovstve a ľuďoch, ktorí v ňom žili a pra- covali, to však neplatí. Tu naše poznanie rastie každým dňom. Vráťme sa teda tam, kde sú naše vedomosti uzatvorené, a pravdepodobne len veľkým objavom (no skôr asi veľkým zázrakom) sa môžu rozšíriť: k osobe nášho Sama.

Pavol Jozef Šafárik a s ním i jeho celá generácia slavistov písala: Jeho meno je slovanské, v nijakom prípade nie franské alebo románske. Spolu s Palackým sa domnieval, že ide o skrátenú formu mena Samoslav. Hľadali sa dôkazy na paralely k takémuto menu u dávnych či súčasných Slovanov. Všetky argumenty zhromaždil a systemizoval viedenský slavista južnoslovanského pôvodu Franjo Miklošič tým, že preskúmal nielen osobné, ale aj miestne mená, ktoré by mohli upomínať na Sama. Napriek sústredenému úsiliu sa ukázalo, že dokladov na po- tvrdenie Samovho slovanského pôvodu nie je toľko, aby argumentácia bola pre- svedčivá. Preto neskôr sa niekoľkí historici usilovali označiť Sama za Žida; mal biblické meno Samuel, ktoré v slovanských jazykoch dostalo skrátenú podobu Samo. A vraj ako obchodník – čo k židovskej národnosti akosi vždy patrilo – za- ložil obchodnícky štát, v ktorom sa usiloval na seba strhnúť celý stredoeurópsky obchod smerujúci nielen k Baltskému a Severnému moru, ale aj na Jadran, o čo sa pred ním vlastne usilovali aj Avari.

Protipólom slovanskej romantickej vedy bolo úsilie vykresliť Sama ako ambi- ciózneho Germána pomáhajúceho Slovanom „stvorit“ štát. Len čo bádatelia toh- to zamerania skúšali nájsť v starogermánskom svete typy mien podobné nášmu Samovi, museli rezignovať. Zložitá diskusia o Samovom mene dostala nový smer vtedy, keď na prelome 19. – 20. storočia začal A. Holder postupne vydávať v Lipsku svoj starokeltský slovník. V druhom zväzku pri písmene S poukázal, že meno Samo je keltského pôvodu a vyskytovalo sa nielen v mužskej, ale aj v ženskej forme, ba aj v mnohých zloženinách. Z toho bolo vidieť, že Samo je pôvodom Kelt. Pravda, to na prvý pohľad predsa len protirečilo nášmu Fredegarovi, lebo ten jednoznačne vyhlásil, že Samo je Frank. Niektorí historici sa pokúšali najprv ukázať, že Samo je len poddaný franského kráľa, a tak to myslí i náš Fredegar. Keď však bádatelia podrobnejšie preskúmali etnické zloženie starej Galie v obdo- bí Fredegarovom, t. j. v 7. storočí, museli si otázku položiť veľmi presne: Bol Samo Kelt a mohol sa ako taký uchovať až do prelomu 6. – 7. storočia? Bol Galoromán, ako v tom období mnohí, a Fredegar túto jeho hybridnú národnosť nevedel ozna- čiť? Alebo bol skutočne príslušník kmeňa Frankov a potom je jeho keltské meno záhadou ešte väčšou, akú sme schopní pripustiť?

Freska znázorňujúca pohreb svätého Nauma

Hneď od začiatku bolo zrejmé, že nijaký originálny Kelt sa nemohol zachovať až do 6. storočia. Len čo sa historici začali zaujímať o obyvateľstvo Francúzska vo včasnom stredoveku, názory odborníkov sa začali meniť. Zistilo sa, že keltský jazyk ako materinský jazyk má ešte silné korene nielen vo viacerých oblastiach Francúzska, ale aj Švajčiarska. Najmä v uzavretých dolinách a kotlinách hornatejších častí sa v 6. storočí udržal nielen jazyk, ale aj staré pohanstvo. Biskupi mali plné ruky práce s takými, ktorí síce prijali kresťanstvo, ale vracali sa znova späť k svojim starým pohanským božstvám a bôžikom. Vierohodným strediskom pretrvávania takýchto starovekých keltských tradícií jazyka, mravov a mnohých etnických rezíduí sa ukazovali oblasti Vogéz, okolie dnešného Trieru a oblasti strednej Galie, predovšetkým dnešný francúzsky kraj Auvergne. Od tohto zistenia už nechýbalo veľa na vyslovenie otázky, či aj nášmu Samovi ešte v kolíske spievali keltské pesničky, keď mu dali pekné staré keltské meno?

Tu sa zdalo, že nám dobre môže pomôcť sám Fredegar, ktorý do kroniky zaznamenal, že Samo pochádzal de pago Senonago – z kraja senonského. Starosti nastali, keď historickí geografovia začali hľadať tento kraj vo Francúzsku. S rovnako znejúcim názvom sa nijaký kraj nedal nájsť. A s príbuzným názvom? Tých je zasa

oveľa viac, ako by sme si želali. Šafárik i Palacký sa rozhodli, že je to kraj v okolí dnešného Utrechtu a tam usadili aj svojich slovanských Veletov, z ktorých mal Samo pochádzať. Ukázalo sa, že to nie je pravda, a veru ich tam nikto ani dodatočne nenašiel. Vynikajúci odborník na dejiny Austrázie – časti Franskej ríše – A. Digot našiel kraj s osadným názvom Soignies v provincii Hennegau, v dnešnom Belgicku. Mnohí mu uverili, a najmä belgickí historici, medzi nimi aj taký odborník na stredoveké dejiny, akým bol H. Pirenne. Pokojne prijali názor, že v ich krajine sa zrodila taká veľká a slávna osobnosť, akou je Samo. Mnohí ďalší vedci sa však k tomuto názoru nepriklonili. Okrem historikov a archeológov sa do hľadania senonského kraja dali nielen francúzski lingvisti, ale napr. aj fínsky lingvista J. Mikkola, ktorému Samo učaroval. Tak sa stalo, že sa viacerí nezávisle od seba zhodli, že Fredegar mal na mysli

kraj kmeňa Sennonov, ktorý sa rozkladal v centrálnej časti Franskej ríše, v okolí dnešného francúzskeho mesta Sens. Do tejto provincie patril široký priestor medzi stredným tokom rieky Loiry a celým brehom rieky Marny. Ak si chceme tento kraj predstaviť na dnešnej mape Francúzska, musíme sa vydať južne od Paríža smerom na Orleans, odtiaľ na juhovýchod až po Nevers, potom na sever na Auxerres, ďalej na Troyes a späť k Parížu, vlastne nad Paríž – k Meaux. V strede na rieke Yonne leží dnešné mesto Sens ako pamiatka na názov tejto veľkej provincie, ktorú Fredegar pokladá za pagus, kraj, krajinu. Dnes je pre túto oblasť frekventovanejší zovšeobecňujúci názov Champagne, ktorý dobre poznajú nielen milovníci vína, ale aj historici stredoveku ako dobové stredisko európskeho ranostredovekého obchodu – champanské trhy. Tu sa stretávali mnohí ľudia už v dobe Fredegarovej, všetci, čo mali niečo predat' a kúpiť.

Tento kraj sa do pamäti histórie zapísal aj inak. Francúzska národná historiografia s obľubou hovorí, že je to oblasť, kadiaľ „kráčali dejiny“, kde sa „rozhodovali osudy“ Európy. Na Katalaunských poliach na rieke Marne (azda pri dnešnom Châlons-sur-Marne) sa udiala známa „bitka národov“ medzi dvoma európskymi mocnosťami: odumierajúcim rímskym impériom a mongolskými

SV. NAUM

Sv. Sedempečetníci - sv. Naum
(Karol Felix, ceruza, akvarel, 2009)

kočovníkmi tureckého pôvodu, ktorí sa rozhodli ovládnuť Európu – Hunmi. Tu porazil Aetius hunského vojvodu Attilu, nazývaného aj Bič boží. Stalo sa to roku 451. Odvtedy sa začali písať stredoveké dejiny, a to aj napriek tomu, že svetovládne chute Hunov pohasli. Ako je známe, veľký víťaz Aetius sa stal v Ríme čoskoro nepohodlným a cisár Valentiniánus ho dal – ako sa to s nepohodlnými ľuďmi zavše robieva – roku 454 odstrániť. Tým sa naplno otvorili dvere germánskym kmeňom do starovekej Galie. Burgundi, Aetiom usadení v okolí Ženevy, vydali sa na západ a obsadili územie okolo dnešného Lyonu. Vizigóti sa prehnali krajinou a začali dobývať Pyreneje. V Alsasku sa usadili Alamani. Frankovia obsadili Belgicko a dnešné severné Francúzsko. Len naša provincia v strednej Galii, naša Senonia, ako sa vtedy nazývala a ako ju ešte nazýva aj Fredegar, odolávala, a jej veliteľ Syagrius tu bol posledným predstaviteľom svetovládneho Ríma. Aj ten však v známej bitke pri Soissons podľahol franskému panovníkovi Chlodovikovi, ktorý zaujal tento centrálny strategický priestor, ako nám to plasticky opísal kronikár Gregor z Toursu.

Dôležitosť senonského kraja vyplývala i z toho, že bol priesečníkom európskych magistral v tom období: križovali sa tu rímske „dialnice“ spájajúce Galiu s Britániou a Rómom. Pritom sa odtiaľ odvíjali aj ostatné cesty smerujúce pozdĺž rímskeho pevnostného Limesu na východ, do povodia Dunaja, ba až do našich krajín, do Panónie, Dácie, Ilýrie.

Priblíženie udalostí, ktoré sa odohrávali v priestore juhovýchodne od Paríža v Senonii, súčasne dobre ukázalo, aké obyvateľstvo tu žilo, ako sa krížilo a stretávalo. Pôvodní Galovia sa prispôbili rímskej kultúre a civilizácii, a hoci tu neuvetvorili samostatný štát či barbarské kráľovstvo, ako to v tom čase bývalo zvykom, predstavovali kultúrne najvyššiu zložku. V južnej, hornatejšej časti sa udržalo staré keltské obyvateľstvo – Arvernovia, ktorí dali meno aj časti tejto provincie. No a v 5. storočí sa do krajiny prihnali Frankovia, aby dovŕšili pestrú „miešaniu“ obyvateľstva, aby prevzali opraty ďalších dejín, vtlačili im svoju pečať a nakoniec dali i trvalé meno krajine – Francúzsku.

Z tohto pestrého ľudského mraveniska vyšiel aj náš Samo. Bol potomkom starej keltskej menšiny a po nej mu zostalo meno. Pretože bol kupec, nežil v nijakom „zastřenom kúte“, ale v meste, v čase jeho zložitého vývoja. Dobové mesto strácalo postupne charakter antických politických stredísk a udržiaval ho pri živote len nový spôsob výroby a výmeny tovarov. Toto rušné a živé prostredie dalo nášmu Samovi do vienka nielen podnikateľskú dravosť, ale aj kultúru a civilizáciu galorománskej spoločnosti a s ňou i európsky rozhľad, bez ktorého by kupec jeho formátu musel sedieť len doma za pecou. A nakoniec preto, lebo jeho pánni sa stali panovníci z franského rodu, menovite Dagobert. Fredegar ako štátotvorný človek oprávnene zdôraznil, že Samo je Frank, poddaný franského kráľa, aj keď sa on sám, ako väčšina kupeckých svetobežníkov, azda ani tak veľmi podriadeným necítil.

Handwritten text in a medieval script, likely a Gospel manuscript. The page features a large, ornate initial letter 'V' decorated with intricate designs and small portraits of figures. The text is written in a dark ink on aged, yellowed parchment. The script is dense and characteristic of the 10th-11th century. There are some decorative elements at the top, including circular motifs and floral patterns. The overall appearance is that of a well-preserved but aged historical document.

Detail rukopisnej strany z Assemaniho evanjeliára z 10. - 11. storočia

Takto sme sa dostali k tej časti osobnostného profilu nášho Sama, ktorý sa nazýva pôvod, a tá znie: Kelt pôvodom, Riman kultúrnym profilom (čo sa v tom období zvyčajne charakterizovalo aj ako galorománska orientácia), poddaný franského štátu – či chce, alebo nechce, lebo žije na jeho území. Sociálny pôvod: profesionálny kupec, ktorý sa práve v ominóznom čase rozhodol zorganizovať skupinu svojich partnerov a vydal sa na dlhú cestu na východ. Ak sa rozhodol pre takýto obrovský obchodný podnik, musel mať na to dosť dobré dôvody a tovar, ktorý viezol, musel vyniesť solídny zisk. Inak sa v kupeckej spoločnosti nejde do ničoho, z čoho len „kvapká“, ale „neprší“. Prečo sa vlastne rozhodol ísť so svojou kupeckou karavánou až na stredný Dunaj? Ako vlastne vedel, že sa bojuje? A nemal svoj podiel už predtým na tom, aby pripravil podmienky a prispel k tejto vojne? Odpoveď začneme odvíjať od Fredegara, lebo nič iné nám nezostáva.

Samo prišiel k Slovanom v čase, keď vojna bola v plnom prúde. Slovania tvrdo zápasili nie s nejakým vzdialeným súperom, ale s nepriateľom, ktorý im denne strpčoval život. Fredegar a jeho informátori o tom vedeli a boli schopní aj pochopiť príčiny vojny. Avari si počínali prinajlepšom veľkopansky. Všetci pastieri – ľudia prírody – konali ako náš rozprávkový cvrček, ktorý celé leto húdol, i keď na zimu nemal pripravené zásoby a nemal ani kde hlavu skloniť. Tak aj naši Avari prezimovávali v slovanských dedinách, kde ich museli domáci živiť, a s nimi aj ich kone. Keď sa avarskí bojovníci nasýtili a napojili, zažiadalo sa im aj vyváfať v slovanských posteliach. To, že pritom využili aj slovanské ženy a dievky, náš Fredegar nijako nezamľčuje. Samozrejme, chlapi, ktorí sa na to museli dívať, kuli a organizovali (ak chceli ešte byť chlapmi a nemuseli sa hanbiť sami pred sebou) pomstu. Dane a poplatky, ktoré museli každoročne platiť Avarom, len umocňovali ich rozhodnutie.

Kto boli vlastne títo Avari, ktorí sa tak veľkopansky správali v slovanskej krajine? Odkiaľ sa zrazu vzali medzi Slovanmi v 7. storočí? Mnoho presných správ o nich niet. Ani sa nemožno čudovať. Veď ide o spoločenstvo, ktoré sa neprepracovalo ani na prah gramotnosti a tým nezanechalo po sebe taký civilizačný poklad, akým sú knihy. Ba ani susedov či priateľov nemali, ktorí by o nich pekne a dobre písali. Dozvedáme sa o nich len vtedy, keď pálili, vraždili, lúpili, a veru také informácie sú okorenené vždy žľouchou a vzdávajú sa od pravdy.

Grécke pramene ich nazývajú Avareis, Avaroi, latinské Avari, Avares, arabské al-Abar a Slovania jednoducho Obri. Nevedno prečo, lebo ani ich vzrast, ani moc ich nepredurčovala na to, aby dostali takýto honosný názov. Staršia odborná literatúra verila čínskym kronikám a stotožňovala ich s ázijským národom Žuan-Žuan. Dnes sa už takáto teória menej uznáva. Odborníci sa domnievajú, že sú príbuzní s Hunmi, predovšetkým s ich jednou skupinou, tzv. Eftalitmi, ktorí majú genetický základ v Strednej Ázii. Vyšli údajne z národa Dzut-Dzuta, ktorý sa rozkladal na širokom priestore od Bajkalského jazera až po hranice Kórey a Číny. V konflikte s tureckými kmeňmi vraj museli Avari ujsť zo svojej vlasti a usadili sa